

Харківський державний педагогічний університет
ім. Г.С.Сковороди

Пожар Надія Василівна

УДК 371.311.3

**ГРУПОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ НАВЧАННЯ**

13.00.01 – теорія та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків - 1999

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С.Сковороди, Міністерство освіти України.

Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, професор **Білоусова Людмила Іванівна**, завідувач кафедри інформатики Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор Буряк Володимир Костянтинович, проректор Криворізького державного педагогічного університету;

кандидат педагогічних наук Пономарьова Наталія Олександрівна, викладач кафедри інформатики Харківського університету внутрішніх справ.

Провідна установа: Харківський державний університет, кафедра педагогіки, Міністерство освіти України

Захист відбудеться " 21 " жовтня 1999 року о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.053.04 у Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С.Сковороди за адресою: 310168, м. Харків, вул. Блюхера, 2, ауд. 221.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди за адресою: 310168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

Автореферат розісланий " 20 " вересня 1999 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Т.Золотухіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, швидкий розвиток техніки і технологій висувають нові вимоги до виховання національно-свідомого й високоосвіченого покоління, формування якого починається у школі. На цей процес значною мірою впливає рівень інформатизації навчання, розробка нових педагогічних технологій та їх використання при вивченні різних навчальних дисциплін.

Швидкий розвиток інформаційних технологій і застосування їх в освіті надають нових можливостей для розширення й поновлення змістовного наповнення навчальних курсів, поглиблення теоретичної бази знань учнів, для надання результатам навчання практичної значущості. У цьому зв'язку нового значення набувають проблеми розвитку самостійності мислення, активізації навчально-пізнавальної діяльності, формування мотивації та пізнавального інтересу, організації контролю і самоконтролю. У шкільній практиці однією з особливо актуальних стає проблема вибору найбільш ефективних форм організації навчальної діяльності учнів в умовах інформатизації освіти.

Питання використання форм організації пізнавальної діяльності учнів знайшли відображення у роботах Ю.К.Бабанського, М.Д.Виноградової, В.К.Дьяченко, В.В.Котова, І.Я.Лернера, Х.Й.Лійметса, Ю.І.Мальваного, І.Б.Первіна, А.В.Петровського, М.М.Скаткіна, І.М.Чередова, В.В.Шпалінського та ін., де розкриваються загальні підходи до визначення сутності поняття "форми організації пізнавальної діяльності учнів", до виявлення їх особливостей у навчальному процесі.

Використання інформаційних технологій у навчальному процесі сприяє організації і поєднанню різних форм навчальної діяльності. Проте, впровадження інформаційних технологій у навчальний процес призводить, в першу чергу, до орієнтації на індивідуалізацію і диференціацію навчання. Це, безумовно, звужує коло дидактичних завдань, які можуть бути розв'язані. Сучасний рівень розвитку комп'ютерних технологій дозволяє значною мірою оновити коло й розширити характер завдань, що можна пропонувати учням з метою збагачення навчального процесу, вдосконалення якості навчання. Ці завдання мають практичну значущість, виявляються складними й об'ємними для самостійного виконання, вимагають поєднання зусиль учнів, взаємодії, співпраці. Впровадження їх у навчальний процес потребує спеціальної організації групових форм пізнавальної діяльності учнів.

На форми організації навчання з використанням інформаційних технологій певним чином впливає наявна технічна база навчального закладу. Переважно при виконанні завдань за допомогою комп'ютера учні вимушені поєднуватися у невеликі групи, які утворюються випадково

або за бажанням. Якщо робота у складі груп заздалегідь дидактично не обґрунтована, вона не дає позитивних результатів. Відсутність цілеспрямованості у постановці групової роботи учнів суперечить тим значним можливостям, які надають інформаційні технології в організації спільної роботи.

В останні роки спостерігається широке проникнення комп'ютерних телекомунікаційних і мережевих технологій у майже всі галузі людської діяльності. З цього випливає актуальність надання молодому поколінню навичок роботи в комп'ютерній мережі з дотриманням етичних норм такої взаємодії, вмінь коректно вносити пропозиції і їх доводити, спілкуватися і співпрацювати з дистанційно віддаленими колегами. Формування таких умінь і навичок вимагає спеціально спланованої групової роботи школярів.

Необхідність вирішення вказаних протиріч зумовила актуальність вибору теми дисертаційного дослідження: "Групові форми організації пізнавальної діяльності старшокласників в умовах інформатизації навчання".

Зв'язок роботи з науковими планами та темами. Дисертацію виконано згідно з планами науково-дослідних робіт, що проводяться в Україні в галузі інформаційних технологій навчання. Результати роботи включені до договору № 1-95 від 02.09.95 ХДПУ ім. Г.С.Сковороди з Міністерством освіти України за темою: "Розробка навчального комплексу з курсу інформатики для загальноосвітніх навчальних закладів України з поглибленим вивченням інформатики".

Об'єкт дослідження: організація пізнавальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження: групова робота як форма організації пізнавальної діяльності старшокласників в умовах інформатизації навчання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості групової роботи учнів в умовах інформатизації навчання та експериментально перевірити її ефективність.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що організація групової роботи за етапами: підготовчо-організаційним, колективно-аналітичним та контрольньо-оцінювальним з урахуванням її особливостей в умовах інформатизації навчання, яка дозволяє: організовувати групову роботу між дистанційно віддаленими учнями; впроваджувати у навчання нові завдання, що передбачають використання міжпредметних зв'язків і спрямовані на моделювання об'єктів та їх дослідження; забезпечувати кожному члену групи однаковий доступ до об'єкту спільної діяльності; досягати завершеності роботи учнів у складі групи в межах одиниці навчального часу; розвивати творчі здібності кожного учня в умовах спільної роботи – сприяє підвищенню якості знань, рівня пізнавальних інтересів учнів, формуванню позитивних взаємовідносин між ними.

Відповідно до мети визначені **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з питань організації групових форм пізнавальної діяльності.

2. Науково обґрунтувати особливості групової роботи в умовах інформатизації навчання.

3. Визначити і теоретично обґрунтувати етапи організації групових форм пізнавальної діяльності.

4. Експериментально перевірити ефективність організації групової роботи учнів за визначеними етапами та з врахуванням її особливостей в умовах інформатизації навчання.

Методологічні засади становлять: теорія системного підходу до вивчення явищ, процесів і діяльності, принцип діяльнісного підходу в навчанні, основні положення про процес пізнання, активність суб'єкта в цьому процесі, способи одержання наукових знань.

Теоретичну базу дослідження складають положення про сутність і можливості форм організації навчальної діяльності учнів, викладені у працях Ю.К.Бабанського, В.К.Дьяченко, В.В.Котова, В.В.Краєвського, І.Я.Лернера, Х.Й.Лійметса, В.І.Лозової, Ю.І.Мальованого, М.І.Махмутова, І.Б.Первіна, А.В.Петровського, М.М.Скаткіна, В.В.Шпалінського, Г.І.Щукіної, І.М.Чередова та ін.

Згідно з метою та завданнями були застосовані такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз проблеми на основі вивчення психолого-педагогічної, методичної літератури; аналіз навчальних планів і програм з основ інформатики та обчислювальної техніки; узагальнення педагогічної практики в аспекті проблеми дослідження; спостереження, педагогічний експеримент, анкетування, бесіда, опитування; соціометричне дослідження; якісний і кількісний аналіз на основі методів математичної статистики.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів № 126 Ленінського району м. Харкова. В експерименті взяли участь 157 учнів 10 та 11 класів школи.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в теоретичному встановленні особливостей групової роботи учнів в умовах інформатизації навчання, визначенні основних вимог до організації групової роботи, науковому обґрунтуванні етапів організації групової роботи: підготовчо-організаційного, колективно-аналітичного, контрольної-оцінювального.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані вчителями загальноосвітніх навчально-виховних закладів з метою підвищення ефективності навчального процесу, а також викладачами і студентами педагогічних вузів при вивченні курсу методики викладання шкільних дисциплін.

Особистий внесок дисертанта полягає в обґрунтуванні особливостей групової роботи в умовах інформатизації навчання, визначенні вимог до організації групової роботи, розробці етапів організації групової форми пізнавальної діяльності, проведенні експериментальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі, здійсненні аналізу ефективності групової роботи учнів.

Вірогідність та обґрунтованість наукових положень і висновків забезпечуються чіткою визначеністю вихідних положень, відповідністю засобів дослідження до його предмета, мети і завдань, аналізом значної кількості показників успішності навчання, поєднанням кількісного та якісного аналізу, підтвердженням основних ідей у ході їх експериментальної перевірки.

На захист виносяться:

1. Теоретичне обґрунтування особливостей організації групової роботи в умовах інформатизації навчання.
2. Наукове обґрунтування вимог до організації групових форм пізнавальної діяльності учнів.
3. Етапи організації групової роботи учнів та результати експериментального дослідження її ефективності.

Апробація роботи. Матеріали дослідження доповідалися і обговорювалися на Міжнародних науково-технічних конференціях "Комп'ютер: наука, техніка, технологія, здоров'я" (Харків-Мішкольц, 1997, 1999), на Міжнародній науково-практичній конференції "Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і удосконалення" (Рівне, 1999), I-III Всеукраїнській науково-методичній конференції "Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі" (Харків, 1998), Всеукраїнській конференції "Актуальні проблеми вивчення природничо-математичних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах України" (Київ, 1999), на засіданнях кафедри педагогіки та інформатики Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди, методичних об'єднаннях учителів інформатики Ленінського району м. Харкова, загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів № 126 та № 38 м. Харкова.

Основні результати дослідження висвітлено у 12 опублікованих працях, з них 7 написано без співавторів, у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 195 найменувань (у тому числі 17 джерел іноземною мовою). Повний обсяг дисертації –167 сторінок. У дисертації 18 таблиць, 13 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету, завдання, методи дисертаційного дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, особистий внесок дисертанта, достовірність та обґрунтованість результатів, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі "Теоретичні питання організації групової роботи учнів у психолого-педагогічних дослідженнях" на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури проаналізовано поняття "організаційні форми пізнавальної діяльності", "групові форми пізнавальної діяльності учнів", висвітлено види групових форм, наведено основні характерні ознаки групової роботи, розкрито особливості групової роботи учнів в умовах інформатизації навчання, визначено основні вимоги до організації групової роботи.

Систему загальних організаційних форм пізнавальної діяльності учнів, як відомо, становлять індивідуальна, колективна і групова форми. Такий поділ зумовлений відмінностями між чисельністю суб'єктів діяльності, участю учнів у вирішенні навчально-пізнавальних завдань, характером зв'язків між ними, характером спілкування.

Спільна діяльність впливає на особистий психічний та інтелектуальний розвиток і дозволяє як враховувати індивідуальні особливості учнів, так і формувати їх. Групова робота є засобом "соціального навчання", завдяки якому суспільство закладає основи для свого подальшого функціонування. При виконанні завдань у складі групи створюються умови для формування та розвитку комунікативних якостей, здібностей до саморегуляції, становлення особистісних взаємовідносин. Крім того, групова робота надає можливості для своєчасного подолання труднощів, формування адекватної самооцінки, сприяє підвищенню мотивації навчання, активізації навчально-пізнавальної діяльності, формуванню науково-дослідницьких умінь учнів.

Розглянуто основні підходи, які визначалися в педагогічній науці до виділення видів групової роботи. Показано, що групова робота може бути організована з метою: індивідуалізації та диференціації навчання (А.А.Бударний, І.Т.Огородников, І.Є.Унт), підвищення розумової активності, продуктивності пізнавальної діяльності, розвитку міжособистісних відносин, виявлення здібностей і навчальних можливостей (М.Д.Виноградова, В.В.Котов, В.Оконь, І.Б.Первін, М.М.Скаткін, І.М.Чередов, В.Швайсер).

На основі теоретичних розробок Х.Й.Лійметса, Ю.І.Мальованого, В.В.Котова, І.М.Чередова та ін. у дослідженні прийнято визначення групової роботи як організації спільних дій учнів, спрямованих на вирішення поставлених завдань у складі групи.

Групова робота набуває певних особливостей в умовах інформатизації навчання, а саме:

1. Безпосередні прями контакти між членами групи стають необов'язковими, повноцінна спільна праця може відбуватися за допомогою комп'ютерних комунікацій. До складу групи можуть бути включені як окремі учні різних регіонів, міст, шкіл, класів, які мають доступ до ресурсів глобальної мережі, так і групи учасників, що привносять нові риси у цю форму організації пізнавальної діяльності, роблячи її міжгруповою.

2. Використання інформаційних технологій дає можливість впровадити у навчання завдання, які передбачають реалізацію міжпредметних зв'язків та орієнтовані на дослідження, моделювання різноманітних об'єктів, явищ, процесів. Виконання цих завдань спирається на застосування педагогічних програмних засобів, які дають змогу учням самостійно проводити комп'ютерний експеримент, спостерігати та аналізувати його наслідки, створювати та досліджувати проблемні ситуації.

3. При виконанні завдань в електронній формі мережеві технології створюють умови, які забезпечують кожному учаснику групи однаковий доступ до об'єкту спільної діяльності у будь-який момент, що дозволяє всім учням спостерігати процес виконання завдання, зіставляти свої результати і досягнення з іншими, оперативно коригувати власну діяльність відповідно до дій інших членів групи.

4. Новітні інформаційні технології підвищують інтенсивність роботи, що сприяє досягненню завершеності навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці. Стає можливим так організувати спільну роботу, щоб завдання було поставлено, розпочато і виконано, а результати роботи були проаналізовані та оцінені за певну одиницю навчального часу.

5. Інформаційні технології пропонують широкий арсенал різноманітних засобів та способів виконання завдання, що дає можливість розвивати творчі здібності, враховувати інтереси, нахили, навчальні можливості кожного з учнів в умовах спільної роботи.

Аналіз педагогічного досвіду вчителів, бесіди з учителями, анкетування учнів і вчителів дали підставу для визначення основних вимог до організації групової роботи учнів. Ці вимоги поєднуються у три групи.

Перша група вимог пов'язана з вибором завдань, які можуть бути запропоновані для вирішення у складі групи. Встановлено, що при підборі завдань для груп необхідно дотримуватись таких положень: завдання мають бути спрямованими на досягнення певної дидактичної мети, відносно складними та об'ємними для вирішення одним учнем, вимагати обов'язкового обговорення, передбачати на певному етапі рішення розподіл на підзавдання, відповідати віковим особливостям, інтересам та нахилам учнів, наштовхувати їх на пошук додаткової інформації. Крім

того, вирішуючи завдання у складі групи, учні мають долати певні труднощі, що з необхідністю вимагає організації спільних зусиль та активної участі кожного учня у спільній роботі групи.

Друга група вимог до організації групової роботи пов'язана з підбором складу груп. Психолого-педагогічні дослідження вказують на значний вплив міжособистісних відносин на продуктивність роботи учнів у групі. У склад групи доцільно поєднувати учнів, які ставляться один до одного позитивно або нейтрально і, крім того, мають різний рівень навчальних можливостей. При визначенні кількісного складу груп необхідно брати до уваги такі фактори: наповнюваність класу, співвідношення учнів з різним рівнем підготовленості, обсяг і складність матеріалу, що вивчається, наявність учнів, які здатні виконати роль лідера.

Третя група вимог пов'язана зі здійсненням корекції, контролю та аналізу роботи. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів відіграє особливо важливу роль при організації групових форм пізнавальної діяльності. Значною мірою результати спільної роботи залежать від того, наскільки чітко здійснено корекцію діяльності учнів, своєчасно виявлено труднощі та надано консультацію, глибоко проаналізовано й оцінено внесок кожного учня і групи в цілому. Це вимагає від учителя суттєвої підготовчої роботи, зокрема, спрямованої на проробку запропонованих завдань, прогнозування складних моментів у процесі їх вирішення.

Таким чином, за проведеним теоретичним дослідженням здійснено наукове обґрунтування особливостей групової роботи в умовах інформатизації навчання та визначено основні вимоги до її організації.

У другому розділі "**Дослідницько-експериментальна робота з організації групової роботи на уроках інформатики**" викладено методикку педагогічного експерименту, наведено його результати та їх аналіз.

Експериментальне дослідження було проведено на базі загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів № 126 м. Харкова. Метою педагогічного експерименту було виявлення впливу організації групової роботи на навчально-пізнавальну діяльність учнів при вивченні курсу інформатики. Вибір цього курсу для проведення дослідження зумовлено тим, що він природним чином є найбільш пов'язаним з впровадженням інформаційних технологій у навчальний процес. Вибіркову сукупність створили учні 10-11 класів, всього в експерименті взяли участь 157 учнів з 5 класів.

Виконання завдань у складі групи вимагало такої організації роботи, де в центр пізнавальної діяльності поставлено учня, а навколо нього конструювалася система міжособистісних відносин, яка дозволяла кожному якнайкраще розкрити свої можливості.

У ході підготовки до експерименту було науково обґрунтовано етапи організації групової роботи учнів – підготовчо-організаційний, колективно-аналітичний та контрольньо-оцінювальний.

Головною метою підготовчо-організаційного етапу було створення умов для наступної ефективної роботи груп. Сутність його полягала у підборі складу груп, розподілі завдань, наданні рекомендацій щодо їх виконання, усвідомленні та з'ясуванні мети і змісту завдання кожним учасником. Розподіл учнів за групами відбувався на основі спостережень, проведених бесід, анкетувань, соціометричних досліджень з урахуванням особистих бажань учасників навчального процесу. Кількісний склад групи безпосередньо зумовлювався конкретним змістом предметної діяльності учнів. При формуванні мікрогруп дотримувалися вимоги, пов'язані із забезпеченням доброзичливого психологічного клімату в групі, передумови для взаємного збагачення учнів.

Головною метою колективно-аналітичного етапу було вирішення спільного завдання. Учні обговорювали завдання, планували хід його виконання, розподіляли підзадачі між собою, визначали функції кожного, після чого індивідуально вирішували частину спільного завдання. Викладач спостерігав за роботою груп, відмічав вдалі моменти рішення, оригінальні підходи, виявляв джерела ускладнень, які виникали у процесі роботи, накопичуючи таким чином матеріал для здійснення подальшого аналізу та оцінки виконаної роботи. Основною задачею викладача на цьому етапі було стимулювання активності учнів, при потребі надання консультацій та індивідуальної допомоги. Колективно-аналітичний етап завершувався підготовкою груп до звіту і представленням основних результатів та досягнень кожною групою.

Основною метою контрольньо-оцінювального етапу був аналіз виконаної роботи й оцінювання одержаних результатів, яке проводили викладач та учасники всіх груп. Успішність усієї роботи учнів у складі груп значною мірою залежала від чіткої організації цього етапу. Надзвичайно важливим було знаходження та застосування таких форм контролю, при яких підлягав глибокому аналізу, корекції, розглядові внесок як кожного учасника, так і групи в цілому.

При проведенні експерименту були виконані основні вимоги до організації групової роботи та враховані її особливості в умовах інформатизації навчання. Експериментальне дослідження проходило за двома напрямками: аналіз ефективності довготривалої та короткочасної групової роботи. Для цього було створено дві експериментальні групи Е1 (18 учнів) та Е2 (61 учень), учні яких спільно виконували завдання, розраховані на тривалий (Е1) та на короткий час (Е2). Учні відповідних контрольних груп К1 (18 учнів) і К2 (60 учнів) виконували ті самі завдання самостійно.

Показниками ефективності групових форм пізнавальної діяльності було обрано окремі критерії якості знань (повнота, глибина, усвідомленість), рівень засвоєння знань у залежності від характеру самостійної діяльності, рівень сформованості пізнавального інтересу, характер

взаємовідносин школярів. Аналіз результатів експериментальної роботи свідчить про позитивний вплив довготривалої та короткочасної групової роботи на обрані показники успішності навчання.

Виконання завдань у складі груп сприяло зростанню кількості учнів, що виявили високий і середній рівень сформованості повноти, глибини та усвідомленості знань (особливо це стосується показника повноти знань). Так, середній приріст учнів, що виявили високий рівень сформованості зазначених якостей в експериментальних групах - 16,4%, у контрольних - 4,3%, середній рівень - відповідно 6,9% і 2,7%. Дані експериментальних та контрольних груп представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Сформованість якостей знань (повноти, глибини та усвідомленості) учнів експериментальних (E1, E2) груп у порівнянні з контрольними (K1, K2)(%)

Критерії якості знань	Рівні сформованості знань											
	високий				середній				низький			
	До експе- рименту		Після експерим.		До експе- рименту		Після експерим.		До експе- рименту		Після експерим.	
	E1, E2	K1, K2	E1, E2	K1, K2	E1, E2	K1, K2	E1, E2	K1, K2	E1, E2	K1, K2	E1, E2	K1, K2
повнота	22,2	16,7	50,0	22,2	38,9	55,6	50,0	61,1	38,9	27,7	0,0	16,7
	16,4	20,0	31,1	23,3	60,6	63,3	63,9	61,7	23,0	16,7	4,9	15,0
глибина	16,7	22,2	33,4	33,3	50,0	50,0	61,1	50,0	33,3	27,8	5,5	16,7
	13,1	10,0	24,6	8,3	62,3	66,7	65,6	70,0	24,6	23,3	9,8	21,7
усвідом- леність	22,2	16,7	38,9	27,8	50,0	50,0	61,1	55,6	27,8	33,3	0,0	16,7
	23,0	23,3	34,4	20,0	57,4	60,0	59,0	63,3	19,7	16,7	6,6	16,7

Проведений порівняльний аналіз показників сформованості якостей знань у групах E1 та E2 свідчить про ефективність групової роботи.

Застосування непараметричних методів математичної статистики підтверджує, що організація групової роботи сприяє досягненню більш високого рівня сформованості повноти, глибини та усвідомленості знань.

Організована групова робота позитивно вплинула на рівень засвоєння знань у залежності від характеру самостійної діяльності учнів. Так, приріст учнів, що виявили творчий рівень, склав у середньому в експериментальних групах - 12,4%, у контрольних - 1,7%, конструктивний рівень - 6,9% в експериментальних проти 3,75% в контрольних. Дані порівняльного аналізу (див. рис. 1)

показників експериментальних груп E1 та E2 свідчать, що більший приріст учнів з творчим рівнем засвоєння знань спостерігався у групі E1, де була організована довготривала групова робота (16,7% у E1 проти 8,15% у E2), а з конструктивним рівнем - у групі E2, де групова робота мала епізодичний характер (5,6% у E1 і 8,3% у E2).

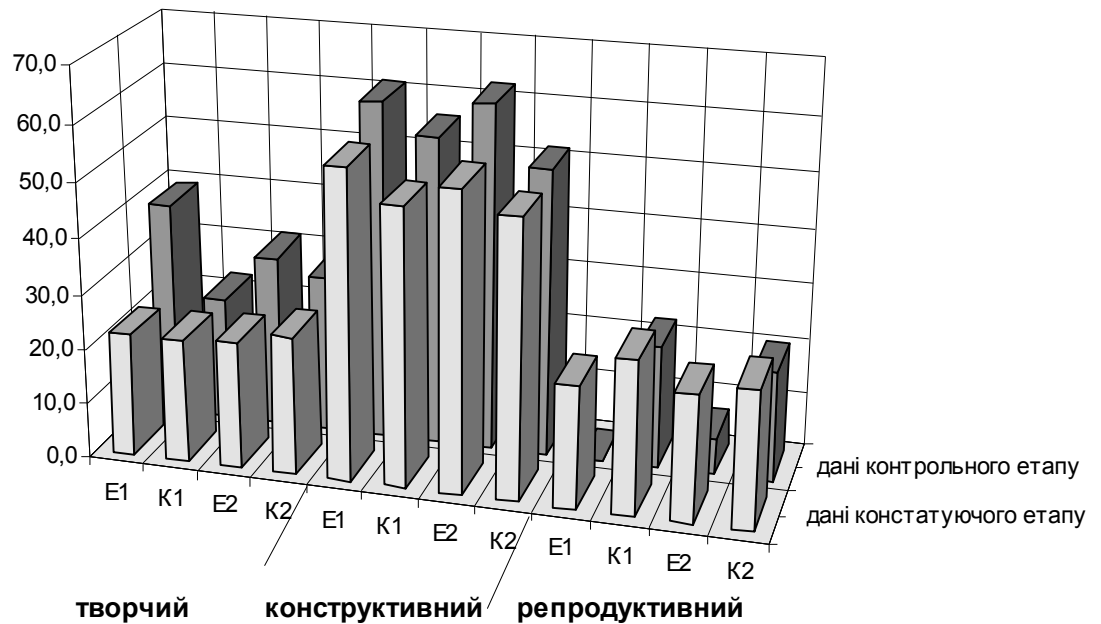

Рис. 1. Порівняльний аналіз сформованості рівня засвоєння знань у залежності від характеру самостійної діяльності учнів у експериментальних (E1, E2) та контрольних групах (K1, K2).

Порівняння показників рівня пізнавального інтересу в експериментальних та контрольних групах виявляє перевагу експериментальних груп (особливо в групі E1). Основні дані представлені на рис. 2.

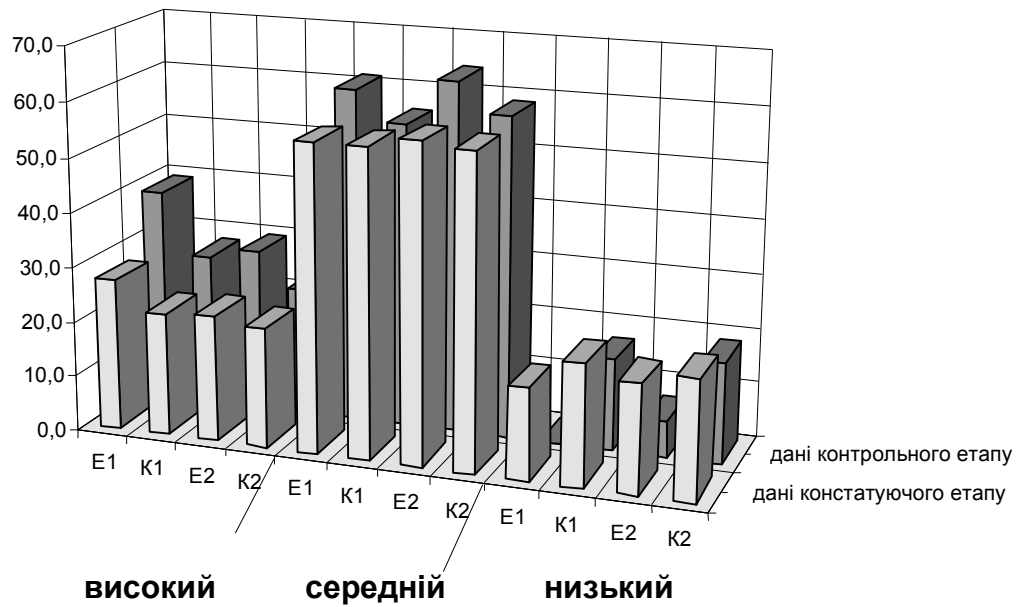

Рис. 2. Порівняння рівня сформованості пізнавального інтересу у експериментальних (E1, E2) та контрольних (K1, K2) групах

З наведених даних видно, що кількість учнів, які виявили високий та середній рівень сформованості пізнавальних інтересів, збільшилася, відповідно, в експериментальних групах на 8,98% і на 6,0%, у контрольних - на 3,5% і 0,9%. Кількість учнів з низьким рівнем пізнавального інтересу зменшилася в середньому на 14,9% в експериментальних та на 4,5% у контрольних групах.

Аналіз характеру взаємовідносин учнів у експериментальних та контрольних групах здійснено на основі даних соціометричних досліджень, індивідуальних бесід, спостережень. Аналізу підлягали індекс референтності (відношення числа взаємних позитивних виборів у групі до кількості всіх виборів), індекс інтегративності (величина, зворотна до кількості членів, які не одержали виборів) та коефіцієнт благополучності відносин (відношення учнів, що одержали найбільшу кількість виборів до загальної кількості учнів). Результати досліджень доводять, що групова робота значною мірою сприяла збільшенню кількості учнів, які належать до першої соціометричної групи (в середньому - 16,4% в експериментальних проти 0,9% у контрольних групах); підвищенню індексу референтності (10,5% в експериментальних проти 5,0% в контрольних), індексу інтегративності (відповідно 28,5% проти 9,0%), коефіцієнта благополучності відносин (відповідно 16,0% проти 8,0%).

Таким чином, аналіз результатів проведеного експерименту свідчить, що організація групової роботи в умовах інформатизації навчального процесу позитивно впливає на якість знань, рівень їх засвоєння, рівень пізнавального інтересу та характер взаємовідносин учнів.

ВИСНОВКИ

У ході теоретико-експериментального дослідження були розв'язані всі поставлені в роботі завдання та підтверджено гіпотезу. Одержані результати дозволяють зробити такі висновки:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність групової роботи та дано її визначення як організації спільних дій учнів, спрямованих на рішення поставлених завдань у складі групи.

2. Встановлено особливості групової роботи учнів в умовах інформатизації навчання. Застосування нових інформаційних технологій у навчальний процес дозволяє організувати групову роботу між дистанційно віддаленими учнями; впровадити у навчання нові завдання, які є змістовними, передбачають використання міжпредметних зв'язків і спрямовані на моделювання об'єктів та їх дослідження; забезпечити кожному члену групи однаковий доступ до об'єкту спільної діяльності; досягти завершеності роботи у складі груп в межах одиниці навчального часу; розвивати творчі здібності кожного учня в умовах спільної роботи.

3. Науково обґрунтовано основні вимоги до організації групової роботи учнів. Виділено три групи вимог, пов'язаних з вибором завдань для виконання у складі групи, підбором складу груп та зі здійсненням контролю, корекції та аналізу роботи.

4. Науково обґрунтовано і експериментально перевірено етапи організації групової роботи - підготовчо-організаційний, колективно-аналітичний та контрольно-оцінювальний. Експериментально підтверджено ефективність різних видів групової форми пізнавальної діяльності учнів з урахуванням її особливостей в умовах інформатизації навчання та дотриманням визначених вимог до організації групової роботи. Виявлено підвищення якості знань учнів (повноти, глибини та усвідомленості), рівня засвоєння знань в залежності від характеру самостійної діяльності учнів, рівня розвитку пізнавального інтересу учнів. Встановлено позитивні зміни у характері взаємовідносин учнів.

Виконане дослідження, безперечно, не вичерпує поставленої проблеми. Актуальними та перспективними є такі напрямки подальшої її розробки: організація групової роботи в умовах дистанційного навчання, організація міжгрупової роботи учнів із застосуванням новітніх інформаційних технологій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДБИТО У ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Белоусова Л.И., Пожар Н.В. Организация групповой работы на занятиях по информатике. //Тези доповідей міжнародної науково-технічної конференції "Комп'ютер: наука, техніка, технологія, здоров'я". - Харків: ХДПУ, 1997. - С. 376-379.
2. Пожар Н.В.Організація групової роботи на уроках інформатики. //Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. - Харків: Харківський художньо-промисловий інститут, 1998. - № 10. - С.13-14.
3. Пожар Н.В. Форми організації навчальної діяльності в умовах інформатизації освіти. //Зб. наук. пр. 2 науково-методичної конференції "Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі". - Харків: Харківський технічний університет радіоелектроніки, 1998. - С. 167-171.
4. Білоусова Л.І., Дмитренко Т.О., Пожар Н.В. Особливості групової роботи школярів в умовах інформатизації освіти. //Педагогіка та психологія: Зб. наук. пр. - Харків: ХДПУ, 1998. - Вип. 7. - С. 70-75.
5. Пожар Н.В. Групові форми організації навчання в умовах інформатизації освіти. //Вісник Харківського державного політехнічного університету: Зб. наук. пр. - Харків:Харківський державний політехнічний університет, 1998. - Вип. 23. - С. 67-69.
6. Пожар Н.В. Особливості організації групової роботи школярів на уроках інформатики. //Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і удосконалення: Зб. наук. пр. - Рівне: РЕГІ, 1999. - С. 120-123.
7. Білоусова Л.І., Пожар Н.В. Формування комунікативних умінь та навичок в процесі вивчення курсу інформатики. // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: Зб. наук. пр. Харківського державного політехнічного університету. - Харків, ХДПУ, 1999. - Вип. 7. - Част. 4. - С. 329-331.
8. Пожар Н.В. Організація групової роботи на уроці. //Матеріали всеукраїнської конференції "Актуальні проблеми вивчення природничо-математичних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах України" –Київ: КДУ, 1999. - С. 93.
9. Пожар Н.В. Групова робота як засіб оптимізації навчального процесу. //Проблеми сучасного мистецтва і культури: Зб. наук. пр. "Професійна підготовка фахівців вищої школи в умовах оновленої парадигми освіти" - Харків: Книж. видавництво "Каравела", 1999. - С. 50-55.
10. Пожар Н.В. Організація групових форм навчальної діяльності на заняттях з інформатики. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. - Харків: ХХІІІ, 1999. - № 11. - С. 39-42.

11. Пожар Н.В. Историчний аспект організації групової роботи при вивченні курсу інформатики. //Вісник Харківського державного політехнічного університету: Зб. наук. пр. - Харків: ХДПУ, 1999. - Вип. 49. - С. 127-133.

12. Пожар Н.В. Специфіка організації групової роботи учнів в умовах інформатизації навчального процесу. //Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб. наук. пр. - Харків, ХДПУ, 1999. - Вип. 10. -С. 115-120.

Пожар Н.В. Групові форми організації пізнавальної діяльності старшокласників в умовах інформатизації навчання. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - теорія та історія педагогіки. - Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди, Харків, 1999.

Дисертацію присвячено проблемі пошуку ефективних форм організації пізнавальної діяльності старшокласників в умовах інформатизації навчання. У роботі визначено сутність та види групових форм, обґрунтовано особливості групової роботи учнів в умовах інформатизації навчання, визначено основні вимоги до організації групової роботи. Науково обґрунтовано етапи організації групової роботи. Експериментально підтверджено позитивний вплив організації групової роботи на якість знань учнів (повноту, глибину та усвідомленість), рівень засвоєння знань в залежності від характеру самостійної діяльності учнів, рівень розвитку пізнавального інтересу, характер взаємовідносин учнів.

Ключові слова: групові форми організації пізнавальної діяльності, етапи організації групової роботи, вимоги до організації групової роботи, особливості групової роботи.

Пожар Н.В. Групповые формы организации познавательной деятельности старшекласников в условиях информатизации обучения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. - Харьковский государственный педагогический университет им. Г.С.Сковороды, Харьков, 1999.

Диссертация посвящена актуальной проблеме поиска эффективных форм организации познавательной деятельности старшекласников в условиях информатизации обучения.

В диссертации представлен анализ психолого-педагогических исследований по теме диссертации. Выявлено место групповой работы среди других форм организации учебной деятельности, установлены характерные признаки групповой работы, ее виды, значение.

Раскрыты особенности групповой работы в условиях информатизации обучения. Определены основные требования к организации групповой работы учащихся.

Диссертация содержит описание педагогического эксперимента, посвященного анализу эффективности групповой работы старшеклассников. В ходе подготовки эксперимента установлены этапы организации групповых форм познавательной деятельности. Исследование проведено в двух направлениях: выявление эффективности продолжительной и кратковременной работы учащихся в составе групп. Устанавливалось влияние групповой работы на формирование таких качеств знаний учащихся, как полнота, глубина и осознанность, на уровень усвоения знаний в зависимости от характера самостоятельной деятельности учащихся, на уровень познавательного интереса, а также на формирование межличностных отношений.

В ходе теоретико-экспериментального исследования были получены следующие результаты:

1. На основе анализа психолого-педагогической литературы раскрыта сущность групповой работы и дано ее определение организации совместных действий учащихся, направленных на решение поставленных заданий в составе группы.

2. Выявлены особенности групповой работы учащихся в условиях информатизации обучения. Применение новых информационных технологий в учебном процессе позволяет: организовать групповую работу между дистанционно удаленными учащимися; внедрить в обучение новые задания, которые предусматривают использование межпредметных связей и направлены на моделирование объектов и их исследование; обеспечить каждому члену группы одинаковый доступ к объекту совместной деятельности; достичь завершенности работы учащихся в составе группы в рамках единицы учебного времени; развивать творческие способности каждого ученика в условиях совместной работы.

3. Научно обоснованы основные требования к организации групповой работы учащихся. Выделены три группы требований, связанных с выбором заданий для выполнения в составе группы, подбором состава групп и с осуществлением контроля, коррекции и анализа работы групп.

4. Научно обоснованы и экспериментально проверены этапы организации групповой работы - подготовительно-организационный, коллективно-аналитический и контрольно-оценочный. Экспериментально подтверждена эффективность разных видов групповой формы познавательной деятельности учащихся с учетом ее особенностей в условиях информатизации обучения и выполнением основных требований к ее организации. Выявлено повышение качества знаний учащихся (полноты, глубины и осознанности), уровня усвоения знаний в зависимости от

характера самостоятельной деятельности учащихся, уровня развития познавательного интереса. Установлены положительные изменения в характере взаимоотношений учащихся.

Ключевые слова: групповые формы организации познавательной деятельности, особенности групповой работы, требования к организации групповой работы, этапы организации групповой работы.

Pozhar N.V. The group forms of cognitive activity organization of senior secondary school pupils in conditions of education informatization. – Manuscript.

The dissertation is submitted for a candidate of pedagogical science degree in the specialty 13.00.01 - theory and history of pedagogic, Kharkiv State Teachers' Training University by G.S.Scovoroda, Kharkiv, 1999.

The dissertation is devoted to a problem of the search for the effective forms of organization of cognitive activity of senior secondary school pupils in conditions of education informatization. In the work the essence and the types of the group forms are determined, peculiarities of pupils group work in the conditions of education informatization are based, the basic requirements to the organization of group work are determined. The stages of the organization of group work are elaborated. Positive influence of organization of group work on quality of pupils' knowledge (completeness, depth and sensibleness), the level of knowledge mastering depending on the character of independent activity, the level of development of their interest, mutual relations of pupils are experimentally affirmed.

Key words: group forms of cognitive activity organization, peculiarities of group work, requirements to organization of group work, stages of group work organization.